Bijlage III. Vervolguitwerking inzet in en rond kwetsbare natuur- en watergebieden

Betreft: Ontwikkelrichting en nadere concretisering in de zones

Inleiding
Nederland komt niet van het slot zonder een gebiedsgerichte aanpak. Door gericht te kiezen voor maatregelen rondom kwetsbare natuurgebieden kan er in grote delen van het land weer meer. Voor vergunningverlening is het belangrijk om naar alle drukfactoren te kijken – ook die van waterkwaliteit en verdroging. Daarom worden rond een selectie Natura 2000-gebieden zones ingesteld waar aanvullende maatregelen gelden, gericht op extensivering van de landbouw, reductie van stikstofdepositie, systeemherstel en de aanpak van andere drukfactoren.

In dit beleidsdocument wordt de aanpak in de zones rond Natura 2000-gebieden en voor de kwetsbare watergebieden verdiepend toegelicht. Het bevat de beleidsmatige keuzes voor (instructie)regels, mogelijkheden voor gebiedseigen plannen en maatwerk en ondersteuning voor boeren. Het kabinet is zich er zeer bewust van dat deze aanpak forse impact heeft op de ondernemers in de betreffende gebieden. Voor de blijvende agrariërs betekent dit een verdere extensivering van de landbouw, zodat agrarische activiteiten en grondgebruik in lijn gebracht worden met het herstel van het Natura 2000-gebied. Een deel van de boeren zal echter ook kiezen voor stoppen of verplaatsen. Boeren staan er, ongeacht hun keuze, niet alleen voor. Met ruimhartige ondersteuning via bestaande en nieuwe regelingen, financiële instrumenten en inzet van ruimtelijk- en grondbeleid helpen we boeren in het aanpassen van de bedrijfsvoering. In dit beleidsdocument schetsen we ook de contouren van dit ondersteunend pakket voor boeren in kwetsbare Natura 2000-gebieden en watergebieden, als opvolging op de kamerbrief van 26 juni 2026. Het kabinet hecht eraan om uw Kamer mee te nemen in het proces, ook als nog niet alles volledig is uitgewerkt. De komende periode diepen we de onderwerpen samen uit met medeoverheden en uitvoeringsorganisaties. Ik blijf met hen in gesprek om samen uit te werken en aan te scherpen en dan richting einde jaar de aanpak definitief te maken. Vanaf begin 2027 volgt er voor de regels voor de zone een regelgevingstraject met mogelijkheid tot inspraak.

Ik ga in op de volgende onderwerpen:
1. Proces selectie van gebieden waar te zoneren
2. Mogelijkheden voor gebiedseigen plannen en maatwerk per gebied
3. Ondernemers ondersteunen met een ondersteunend pakket
4. Regels in de zone
5. Aanpak kwetsbare watergebieden

Daarnaast wordt op een rij gezet welke concrete acties er op korte termijn worden genomen in de prioritaire gebieden en economische clusters en welke stappen de komende periode nog gezet gaan worden in de verdere ontwikkeling van de aanpak.

1. Proces selectie van gebieden waar te zoneren
Zoals ik u in de Kamerbrief van 26 juni al meldde, is niet voor elk van de 121 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden op land een zone nuttig of nodig. Op dit moment vinden er gesprekken plaats met de provincies om te komen tot een verfijnde selectie van de gebieden waar een zoneringsaanpak vanuit het Rijk meerwaarde heeft voor het voorkomen van (dreigende) verslechtering door landbouwgerelateerde drukfactoren. Rond een Natura 2000-gebied worden in beginsel regels gesteld als uit openbare en navolgbare gegevens blijkt dat (het risico op) verslechtering niet is uit te sluiten en dit samenhangt met landbouwactiviteiten en agrarisch grondgebruik rondom het Natura 2000-gebied. Aanvullend zijn vaak systeemherstelmaatregelen nodig. Met de combinatie van regels en systeemherstelmaatregelen kan de zoneringsaanpak ook een goede bijdrage leveren aan de doelen van de Natuurherstelverordening.

De definitieve selectie van Natura 2000-gebieden waar de zoneringsaanpak gaat gelden, vraagt zorgvuldigheid. Komende periode worden de gesprekken met provincies voortgezet. De definitieve lijst zal ik begin 2027 bekend maken als onderdeel van de ontwerp-AMvB zonering. Daarbij wordt ook bezien welk deel van het regelpakket nodig is voor welk gebied. Dit wordt nader uitgelegd onder ‘2. Invulling per gebied: maatwerk door provincies aan de hand van gebiedseigen kenmerken’. Wanneer gebieden afvallen voor de zoneringsaanpak kan ook geen gebruik gemaakt worden van financiële middelen uit de zoneringsaanpak. Wel zijn voor deze gebieden middelen beschikbaar vanuit andere onderdelen van de aanpak voor landbouw, natuur en stikstof.

2. Invulling per gebied: maatwerk door provincies aan de hand van gebiedseigen kenmerken

Het Rijk zet een aanpak neer die op een geborgde manier zorgt voor het wegnemen van drukfactoren. Deze aanpak is in de basis uniform, om een lappendeken aan instrumenten en inzet te voorkomen, boeren zo gelijk mogelijk te behandelen en zo goed als mogelijk te kunnen ondersteunen, en het beleid ook uitvoerbaar en handhaafbaar te maken. Tegelijkertijd is niet ieder gebied hetzelfde en zijn er gebieden waar al stappen zijn gezet via een eigen (provinciale) aanpak. Dit verdient een centrale plek in de zoneringsaanpak en hier wil ik ruimte voor bieden. Dat vraagt wel om de juiste balans tussen gebiedseigen maatwerk en duidelijk en geborgd doelbereik dat nodig is om te komen tot vergunningverlening.

Provincies kunnen daarom, na bekendmaking van de ontwerpregelgeving, een gebiedseigen plan aandragen om hetzelfde effect op vergunningverlening en natuurherstel te bereiken als de Rijksaanpak. Dit kan via een verzoek om een omwisselbeslissing. Bij een omwisselbeslissing staat een andere oplossing centraal, om hetzelfde effect te bereiken. De volgende uitgangspunten gelden:

- ✓ Gelijkwaardige bijdrage aan vergunningverlening en systeemherstel als de Rijkszoneringsregels. Er zal onderzoek worden gedaan naar wat het verwachte emissiereductie-effect van de zoneringsaanpak is per gebied, en/of de bijdrage aan andere drukfactoren dan stikstof, zoals waterkwaliteit om in beeld te krijgen wat het effect op systeemherstel en vergunningverlening is. Dubbeltelling met generieke emissiereductie moet worden voorkomen
- ✓ Vergelijkbare juridische borging. Er moet sprake zijn van zicht op bestuursrechtelijke borging. Deze borging hoeft niet op 1 september 2028 al volledig te zijn aangezien besluiten doorlooptijd vragen.
- ✓ Binnen financiële kaders. Een gebiedseigen plan mag niet meer Rijksmiddelen vereisen dan voor de Rijksregels het geval is. Provincies mogen deze middelen wel zelf aanvullen. Het bevoegd gezag dat de omwisselbeslissing indient is primair verantwoordelijk indien dit leidt tot eventueel extra financieel beslag dat uit de omwisselbeslissing volgt.
- ✓ Uitvoerbaarheid verzekerd. Dit geldt zowel voor ondernemers als uitvoerende partijen, en de handhaafbaarheid moet geborgd zijn. Decentrale overheden worden gevraagd te reflecteren op de voor de Rijksaanpak doorlopen Uitvoeringstoets Decentrale Overheden (UDO) en deze te vergelijken met de eigen ontwikkelde aanpak.
- ✓ Ondersteuning voor ondernemers. Uitgangspunt bij de vormgeving van het ondersteunend pakket van het Rijk is dat het voldoende flexibiliteit biedt om ook in het geval van een omwisselbeslissing passend te zijn. Dit kan echter niet worden gegarandeerd. Provincies moeten rekening houden met het risico dat ondernemers bij een omwisselbeslissing geen gebruik kunnen maken van het volledige Rijksinstrumentarium om hen te ondersteunen en de gewenste beweging te faciliteren.
- ✓ Scope. Een gebiedseigen plan heeft géén betrekking op het generieke beleid zoals de bedrijfsspecifieke emissiedoelen en de noodzakelijke maatregelen in het kader van (hydrologisch) systeemherstel waaronder de natuuruitbreidingsopgave (zowel nodig voor emissiereductie als connectiviteit) of op regels die worden gesteld met het oog op voorzorg. Dat betekent dat deze maatregelen in elk geval getroffen dienen te worden. De omwisselbeslissing heeft daarnaast geen betrekking op het ondersteunend pakket [1].

Voorbeelden van mogelijke voorstellen voor een omwisselbeslissing zijn het opnemen van een kleinere zone, aangevuld met een gerichte aanpak van bedrijven (deels buiten de zone) of het opnemen van een kleinere zone met bijvoorbeeld strengere regels op mestplaatsing binnen die zone. In het geval dat een Natura 2000-gebied en/of zone in meerdere provincies ligt, wordt verzocht dat deze provincies gezamenlijk een eventuele omwisselbeslissing indienen. Zo wordt voorkomen dat ondernemers aan de andere kant van een provinciegrens met ander beleid te maken krijgen. Provincies hebben tot 1 september 2028 de tijd om een omwisselbeslissing tot stand te brengen. Voor provincies die al vergevorderd zijn in de totstandkoming van een gebiedsaanpak, is het uiteraard mogelijk om al eerder een verzoek in te dienen. Ik ga hier graag over in gesprek.
In de beoordeling van deze provinciale voorstellen ben ik voornemens een externe kennisinstelling te vragen om het ecologisch doelbereik en de ecologische onderbouwing te toetsen. Waar nodig zal ook extern juridisch advies over de borging worden betrokken. Ook beoordeel ik wat het voorstel van de omwisselbeslissing vraagt van de beschikbare middelen. Op basis van een integrale weging van deze onderdelen bepaal ik of er ruimte is voor een gebiedseigen aanpak die afwijkt van de Rijksaanpak.

[1] Uitgangspunt bij de vormgeving van het ondersteunend pakket van het Rijk is dat het voldoende flexibiliteit biedt om ook in het geval van een omwisselbeslissing passend te zijn. Dit kan echter niet worden gegarandeerd.

Binnen de Rijksaanpak zijn daarnaast op twee manieren ruimte voor maatwerk:

1) Afwegingsruimte in de regels
   Allereerst krijgen provincies binnen kaders de ruimte om de precieze geometrische begrenzing van de zonering op perceelsniveau te bepalen en het toepassingsbereik voor maatregelen die nodig zijn voor hydrologisch systeemherstel (waterkwaliteit, -hoeveelheid en dynamiek) vorm te geven wanneer deze, gelet op het water- en bodemsysteem, ook buiten 500 of 1000 meter nodig zijn.
2) Maatwerk voorafgaand aan vaststellen concept(instructie)regels
   Niet voor elk Natura 2000-gebied is het totaalpakket aan regels vanuit de zoneringsaanpak nodig of logisch. Om tot een aanpak te komen die beter aansluit op de kenmerken van een Natura 2000-gebied kunnen verschillende pakketten regels worden samengesteld voor verschillende gebieden. Zo kan blijken dat in een gebied slechts een deel van de drukfactoren speelt. Een concreet voorbeeld daarbij is een gebied waar stikstof geen drukfactor is (of geen drukfactor meer is na inzet van het generieke pakket), maar andere drukfactoren wel spelen. Voor een gebied waar stikstof niet de grootste drukfactor is, is een regel die toeziet op ammoniakemissievermindering naar de lucht niet nodig, bijvoorbeeld een aangescherpte GVE-norm, terwijl daar wel nog maatregelen voor waterkwaliteit nodig kunnen zijn. Hierover verken ik de mogelijkheden met provincies, op basis van heldere criteria in welke situatie de regel niet van toepassing is. Zo geven we in bij het bekend maken van de ontwerpregelgeving al meer duidelijkheid aan ondernemers in de zones en beperken we de hoeveelheid afzonderlijke omwisselbeslissingen die later genomen zouden hoeven worden.

Met de mogelijkheden voor maatwerk ontstaat een aanpak met een landelijke basis, waarin gebiedsverschillen zoveel mogelijk binnen de Rijksaanpak worden opgevangen en een alternatieve aanpak mogelijk blijft als dat aantoonbaar gelijkwaardig is. Het is mogelijk dat in een gebied aanvullende inzet nodig is om additionaliteit te onderbouwen en vergunningverlening mogelijk te maken. Hiervoor bestaat er maatwerk op de Rijksregels, en is het daar waar nodig mogelijk om strengere regels te stellen en/of aanvullende maatregelen te nemen.

De komende maanden werk ik in overleg met de provincies de kaders en het proces voor een omwisselbeslissing nader uit. Ook gaat mijn ministerie vanaf dit najaar in gesprek met de provincies over hun voorstellen voor een omwisselbeslissing, in ieder geval met de provincies die al gevorderde provinciale aanpakken ontwikkeld hebben.

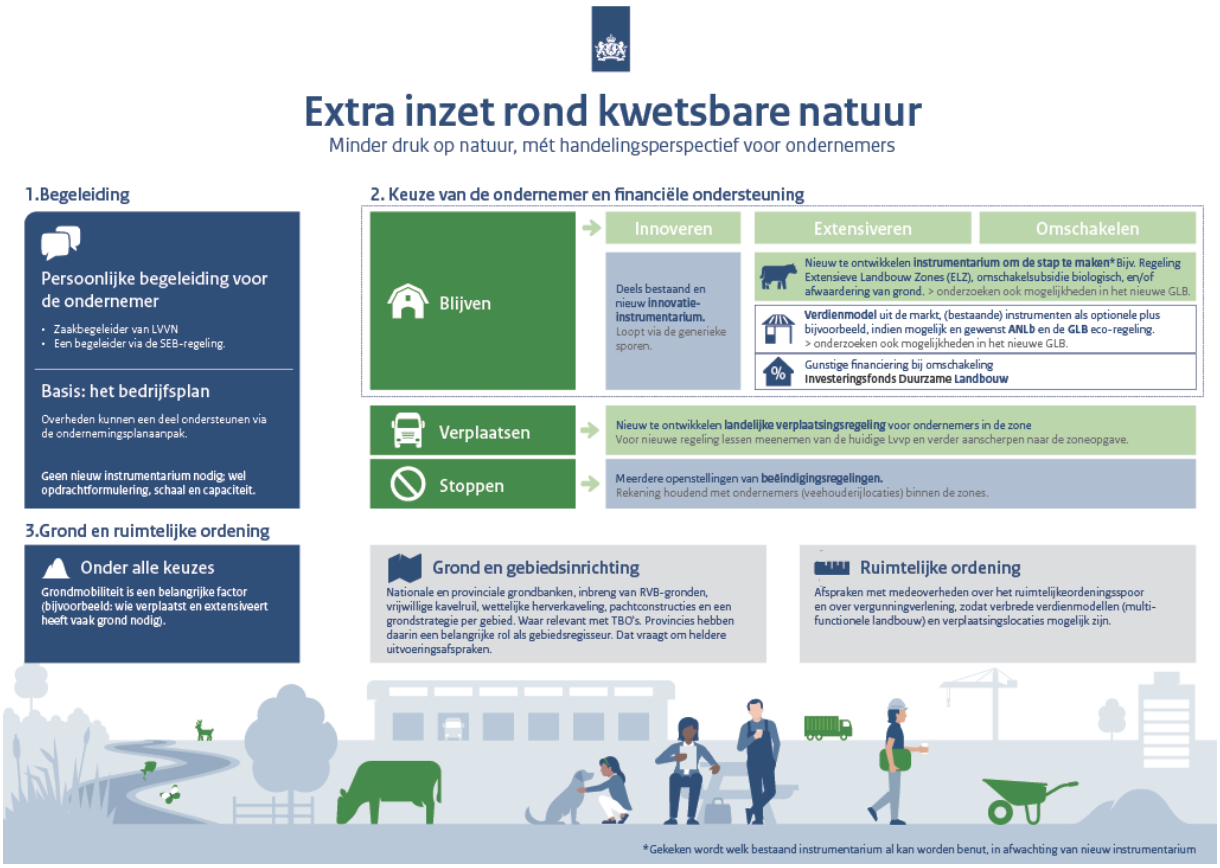
3. Ondernemers ondersteunen met een ondersteunend pakket

Het kabinet zet in op een gebiedsgericht ondersteunend pakket om agrarische ondernemers in zoneringsgebieden rond Natura 2000-gebieden en kwetsbare watergebieden te ondersteunen bij de transitie naar een toekomstbestendige bedrijfsvoering waarmee aan de nieuwe regels kan worden voldaan. Het Rijk pakt met het ondersteunend pakket regie op het stimuleren van de gevraagde beweging in de zones. Het pakket biedt mogelijkheden voor bedrijven die willen blijven, verplaatsen of beëindigen. Er zullen nieuwe regelingen ontwikkeld worden, waarbij zoveel mogelijk op bestaand instrumentarium voortgebouwd wordt. Daarnaast kan ook in de zone gebruikgemaakt worden van het landelijke instrumentarium, zoals van het landelijke innovatie instrumentarium. Daarbinnen wordt deels voortgebouwd op bestaande instrumenten en zal gebruik gemaakt worden van nieuw te ontwikkelen generieke instrumenten voor investering in stallen.

Het ondersteunend pakket voor de zones biedt concreet:

- Nieuwe subsidieregeling(en) om ondernemers in de zone te stimuleren richting extensieve en/of biologische landbouw, in ieder geval een Regeling Extensieve Landbouw in zones (ELZ);
- Een nieuwe verplaatsingsregeling voor ondernemers die uit de zone willen verplaatsen;
- Meerdere openstellingen van beëindigingsregelingen tot 2035 waar ondernemers in de zone gebruik van kunnen maken;
- Een zaakbegeleider die per direct op aanvraag van ondernemers beschikbaar is om toekomstgericht mee te denken;
- Gebiedsregie door de gezamenlijke overheden om de zoneringsaanpak daadwerkelijk te kunnen realiseren, onder andere met een actieve inzet van grondinstrumenten, ondersteuning in ruimtelijke ontwikkeling (o.a. om alternatieve bedrijfsmodellen mogelijk te maken).

Onderstaand overzicht laat zien wat een ondernemer in de zone kan kiezen en wat de overheid daarbij aanbiedt.

Het ondersteunend pakket is een samenhangende set van instrumenten en ondersteuning die nodig is om de gevraagde beweging van ondernemers en gebieden mogelijk te maken. De primaire doelgroep zijn ondernemers in plantaardige teelten en ondernemers met grondgebonden veehouderijsystemen in de zones. Iedere ondernemer in de zone heeft straks dezelfde keuzemogelijkheid: blijven, verplaatsen of stoppen. Voor elk van de drie mogelijke keuzes biedt de overheid ondersteuning. Vanwege de zwaarte van de opgave in de zones en in de kwetsbare watergebieden plegen we daar ten opzichte van de generieke ondersteuning extra inzet, bijvoorbeeld met aanvullend subsidie-instrumentarium, of door prioritering binnen subsidie-instrumenten.

Ondernemers in de zones hebben nu al mogelijkheden om aan de slag te gaan. In de Kamerbrief 'Ondersteuning aan de agrarische sector voor haalbare doelstellingen' wordt ingegaan op het generieke instrumentarium waar ondernemers nu al gebruik van kunnen maken. Zo kan er voor omschakeling het bestaande Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL) gebruikt worden, biedt de Subsidiemodule Extensivering Melkveehouderij (SEM) mogelijkheden voor extensivering, evenals de GLB-ecoregeling. Daarnaast is de beoogde openstelling van de Vrijwillige Beëindigingsregeling begin 2027. Iedere ondernemer kan nu al een zaakbegeleider aanvragen en de Nationale Grondbank koopt ook vrijwillig aangeboden grond aan.

Het Rijk schrijft met dit pakket geen verdienmodel voor en garandeert er geen, maar ondersteunt verschillende ontwikkelpaden. Het is aan de ondernemer of en welke regelingen worden benut om de bedrijfsvoering aan te passen. Daarbij zorgen we als één overheid dat er ook genoeg kan in de zones; andere bedrijfsmodellen (biologisch, natuurinclusief, regeneratief, agroforestry), (zwaar) agrarisch natuurbeheer met langjarige contracten, lokale marktinitiatieven (korte ketens, boer-naar-bord) en het verbreden van het bedrijfsmodel naar een neventak zoals een zorgboerderij, voedselbos of kleinschalig wonen.

Als onderdeel van het verdienmodel kunnen vaak zowel het ANLb als de ecoregeling een rol spelen. Dit wordt meegenomen in de nadere uitwerking. De combinatie van het ondersteunend pakket met het ANLb en andere (GLB-) regelingen kan ertoe leiden dat compensaties en vergoedingen voor landbouwers boven de staatssteunkaders uit komen en zo gevolgen hebben voor de hoogte van de ANLb-vergoedingen. Een goede samenhang van de uitwerking van het ondersteunend pakket, het

ANLb en andere regelingen heeft daarom mijn nadrukkelijke aandacht. Voor ondernemers die een omschakeling naar biologisch overwegen of al gemaakt hebben, is vertrouwen nodig dat de vraag naar biologische producten groeit. In lijn met de Kamerbrief van 26 juni zet het kabinet daarom in op groei van de biologische afzetmarkt.

Een ondernemer die een keuze maakt over de toekomst van zijn bedrijf, moet die keuze ook kunnen doorvoeren. Dat lukt alleen als er op gebiedsniveau echt iets gebeurt rond grond en vergunningverlening, maar ook in de ruimtelijke ordening en grondmobiliteit. Het ondersteunend pakket en de verschillende overheidslagen spelen een belangrijke rol om te zorgen dat boeren die willen extensiveren ook, waar kan, kunnen extensiveren. Individuele keuzes leveren niet vanzelf een sluitende gebiedspuzzel op. Om tot samenhangende realisatie te komen is daarom regie nodig, samen met medeoverheden. Provincies hebben daarin bijvoorbeeld een belangrijke rol als gebiedsregisseur en beschikken over grondinstrumenten.

Tot de inwerkingtreding van regels (uiterlijk 2035) is bedrijfsaanpassing aan de regels vrijwillig en dus subsidiabel. Er ligt een wens om de subsidieregelingen zoveel mogelijk in samenhang én zo snel mogelijk open te stellen. Daarbij is de voorkeur om met gelijktijdige openstellingen te werken. Met name op dat laatste punt liggen grote uitdagingen en moet worden bezien of en op welke manier dat mogelijk is. Het streven is om nieuwe subsidieregelingen uiterlijk vanaf 2029 beschikbaar te hebben en indien mogelijk eerder. Met name op regelingen voor extensivering vindt nu een nadere uitwerking plaats, het streven is om daar rond de jaarwisseling meer over te kunnen communiceren. Het ondersteunend pakket hangt samen met nadeelcompensatie, dit wordt in samenhang verder uitgewerkt. Daarnaast liggen er ook juist in de zones kansen om een deel van de verplichtingen vanuit de VHR en de NHV te realiseren. Daarbij liggen er kansen voor groenblauwe dooradering, en voor bestuivers aangezien de verlaging van drukfactoren positieve effecten zal hebben. Om deze koppelkans voor zowel bestuivers en groenblauwe dooradering te verzilveren, zullen er kwaliteitseisen worden gesteld aan inrichting en beheer. Op deze manier wordt in de gebieden een stap gezet in de groei van geschikt leefgebied voor bestuivers en de groei van een groenblauw netwerk rondom natuurgebieden. Hoe nader invulling te geven aan deze kansen is ook nog onderdeel van de verdere uitwerking.

4. Maatregelen in de zone

Zonering is onderdeel van een breder pakket om te komen tot systeemherstel en vergunningverlening. Generiek beleid en natuurherstelmaatregelen vormen een belangrijk onderdeel van de totaalinzet. Ook andere sectoren, zoals de industrie en mobiliteit, worden gevraagd om bij te dragen aan het verminderen van drukfactoren op Natura 2000-gebieden. Dit verloopt via andere trajecten, zoals de zoneringsaanpak van NO_x-bronnen vanuit de industrie. Aanvullend gaat het kabinet in gesprek met buurlanden over hun inzet op natuurherstel. De Rijksmaatregelen in de zones richten zicht op landbouwgerelateerde drukfactoren nabij Natura 2000-gebieden, waarmee stappen worden gezet richting systeemherstel en vergunningverlening

De zoneringsaanpak richt zich op vijf van de meest voorkomende drukfactoren in de zone die samenhangen met agrarische activiteiten en grondgebruik, en stuurt daarnaast op het nemen van systeemherstelmaatregelen voor water en natuur, flankerend en ondersteunend beleid voor boeren en kent een koppeling met de inzet op agrarisch natuurbeheer.
Het wegnemen van de drukfactoren hangt direct samen met het weer kunnen verlenen van vergunningen. Veelal geldt: hoe dichter bij een kwetsbaar natuurgebied drukfactoren aangepakt worden, hoe effectiever dit zal zijn. Daarbij vraagt het kabinet aan emissiereductie in de zones bovenop het generieke pakket niet meer dan nodig is voor additionaliteit in dat gebied. De inzet van het kabinet is dat economisch gezonde extensieve vormen van landbouw, waaronder biologische landbouw, in de zones mogelijk is en blijft. Hierbij is het niet te vermijden dat een (groot) deel van de ondernemers flinke aanpassingen aan de bedrijfsvoering moet doen en dat een ander deel zal besluiten om te verplaatsen of te stoppen. Vrijkomende gronden maken dan extensivering voor blijvende melkveehouders mogelijk. Grondmobiliteit is dan ook een bepalende succesfactor waarop wordt ingezet.

Het pakket regels is samengesteld als een samenhangend geheel gericht op landbouwgerelateerde drukfactoren en het voorkomen van ongewenste ontwikkelingen in de zone, zoals de omschakeling van grasland naar intensieve teelten met een hoge milieubelasting. Er wordt nog onderzocht in hoeverre het pakket aan regels daadwerkelijk ongewenst veranderend grondgebruik voorkomt of dat hier nog aanvullende sturing op nodig is. Wel zal per gebied verschillen hoe groot de impact is

van de regels, omdat in sommige gebieden al een stuk extensiever geboerd wordt dan in andere. Systeemherstelmaatregelen om te komen tot natuurherstel en vergunningverlening variëren van gebied tot gebied. Gedacht kan worden aan een verhoogd waterpeil, het realiseren van groen-blauwe landschapselementen of het hermeanderen van een beekloop. Deze maatregelen kunnen effect hebben voor de agrarische bedrijfsvoering.

De regels hieronder zijn voorgenomen regels, de periode tot aan januari zal worden benut om het faciliterend pakket voor ondernemers verder vorm te geven zodat de beweging voor ondernemers haalbaar is.

Voorgenomen regels in de zone

a. Grondgebondenheid met een norm van 1,5 GVE/ha voor melkvee

Deze norm geldt op gebiedsniveau vanaf 2035 voor percelen in de zone. De maatregel is gericht op het verlagen van de stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden door het verminderen van de veedichtheid (van melkvee) in de zones met als gevolg een reductie van ammoniakemissies nabij Natura 2000-gebieden. Dit zal geborgd worden middels een instructieregel om dit in de provinciale omgevingsverordening op te nemen. Daarbij is van belang dat de eerste mogelijkheid tot wijziging van de omgevingsverordening hiertoe wordt benut. Provincies zullen vervolgens maatregelen treffen om (eventueel via een gebiedsproces) tot deze gebiedsnorm te komen. Als blijkt dat dit provincies niet lukt, zal de individuele GVE-norm vanuit de Rijksregels gelden als geborgde terugvaloptie.

b. Regels mestgebruik en grondgebruik

- Een maximum totale stikstofgebruiksnorm van 170 kg stikstof per hectare per jaar;
  De stikstofgebruiksnorm is een norm per gewas per hectare en bepaalt dat maximaal 170kg N/ha/jaar stikstof uit meststoffen mag worden gebruikt. 170kg N/ha/jaar is de huidige norm voor het gebruik van dierlijke mest. Het gevolg is dat op gewassen die nu een stikstofgebruiksnorm per hectare kennen die hoger ligt dan 170kg N/ha/jaar zoals o.a. gras en aardappels (deels fors) minder meststoffen mogen worden gebruikt, met name veel minder kunstmest. Daardoor worden op bedrijven met percelen in de zones minder meststoffen gebruikt. Dit gebeurt niet strikt alleen in de zones omdat gebruiksnormen worden gehandhaafd en 'afgerekend' op bedrijfsniveau. Niet per perceel. Welk effect er precies in de zone wordt behaald is afhankelijk van keuzes van ondernemers in teeltkeuze en bemestingsbeslissingen op hun bedrijf en de verhouding van het areaal van betreffende bedrijven binnen en buiten de zone. Te verwachten valt een positief effect op waterkwaliteit en een vermindering van de ammoniakemissie door minder bemesting. Bij de uitwerking van de regels rekening zal worden gehouden met de biologische praktijk en de mogelijkheid van het toepassen van compost.

  De regel gaat in principe in 2035 in, waarbij onderzocht wordt of een ingroeimodel of versnelde invoer mogelijk is. De KRW stelt dat al het oppervlaktewater en grondwater uiterlijk op 22 december 2027 in een goede ecologische en chemische toestand moet verkeren. Het 8e nitraatactieprogramma komt in 2027 met aanvullende regels op mestgebruik.

- Verplichte gewasrotatie van 1:3 met bijbehorende lijst rustgewassen;
  De verplichte minimale 1:3 rotatie betreft het verplicht minimaal eens in de drie jaar telen van een rustgewas op elk perceel in de zone, of minimaal 2:6 als de ondernemer ervoor kiest om 2 jaar achter elkaar gras te telen, ongeacht de grondsoort. Deze maatregel geldt voor specifieke percelen. Met de juiste samenstelling van de lijst met rustgewassen heeft deze regel een sturend effect op de teeltkeuze en draagt daarmee bij aan een betere bodem- en waterkwaliteit. De maatregel is uitvoerbaar op een biologisch bedrijf, maar betreft wel een inperking van de keuzevrijheid van de ondernemer (ook de biologische) wat betreft teelten en dit heeft ook economisch een effect. Het exacte effect van deze maatregel op de waterkwaliteit moet nog worden onderzocht. De regel gaat in principe in 2035 in, waarbij onderzocht wordt of een ingroeimodel of versnelde invoer mogelijk is.

c. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen

Voor gewasbeschermingsmiddelen worden verschillende maatregelen onderzocht om de druk op kwetsbare natuur (mede met het oog op de VHR, NHV waaronder bestuivers) te verminderen en overspill naar biologische bedrijven tegen te gaan. De uitwerking hiervan vindt plaats in het werkspoor Natura 2000 van het Convenant Toekomstbestendige Gewasbescherming. Daarbij

wordt gedacht aan (een combinatie van) maatregelen voor open teelten langs 3 sporen: een generieke reductie van de milieubelasting door gewasbeschermingsmiddelen d.m.v. een weerbaar teeltsysteem, het verhogen van de driftreductie en het identificeren en terugdringen van schadelijke stoffen die zich over grotere afstanden via de lucht verspreiden en tot atmosferische depositie leiden. Daarnaast wordt gedacht aan bufferstroken en/of hagen tussen percelen en kwetsbare of biologische gebieden. De uitwerking vindt plaats binnen het convenant. Tegelijkertijd wordt een terugvaloptie uitgewerkt indien het convenant niet tot voldoende resultaat leidt.

d. Hydrologie en grondwateronttrekkingen
Om tot systeemherstel van Natura 2000-gebieden te komen en daarmee vergunningverlening weer mogelijk te maken, is het nodig om in en rondom Natura 2000-gebieden (hydrologische) systeemherstelmaatregelen te treffen. Verdroging is een drukfactor die in 96%[2] van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden speelt. Verdroging versterkt de gevolgen van te hoge stikstofdeposities en belemmert natuurherstel. Hydrologisch systeemherstel is dus cruciaal om tot herstel van de natuur te komen en daarmee vergunningverlening weer mogelijk te maken.
Binnen de zoneringsaanpak zullen stappen worden genomen om tot hydrologisch systeemherstel te komen. Ook wordt daarbij gedacht aan een combinatie van specifieke (instructie)regels gericht op herstel van de grondwaterbalans en het voortvarend treffen van fysieke ingrepen (bijvoorbeeld het hermeanderen van beeklopen of het verhogen van het waterpeil). Daarbij is de inzet om ook financieel te sturen op de kwaliteit en uitvoering van de maatregelen zoals fysieke maatregelen in de zone om grondwateronttrekking te verminderen of te voorkomen. Bijvoorbeeld door het stellen van een maximale grondwateronttrekking of het stellen van financiële voorwaarden in het werkingsbeleid. De intentie is om de regels mee te nemen in het brede pakket regels in het AMvB Zonering. Dit onderwerp raakt sterk aan de verantwoordelijkheden van provincies, waterschappen en de minister van Infrastructuur en Waterstaat. Daarom pakken we de verdere uitwerking hiervan op in nauwe samenwerking met de medeoverheden.

e. Mestvrije stroken van 5 m langs beken
Deze maatregel verbreedt de toepassing van bestaande mest- en teeltvrije stroken op specifieke oppervlaktewateren (zie Bal) naar stroken van 5 meter aan weerszijden van de beken in beekdalen binnen de aanpak kwetsbare watergebieden en/of die vallen binnen het werkingsgebied van zonering. Maatregelen op het gebied van gewasbescherming in deze stroken worden betrokken in het Convenant Toekomstbestendige Gewasbescherming. Het uitbreiden van deze stroken zorgt voor minder mestplaatsingsruimte en voor minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en daarmee voor een verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit. De maatregel creëert daarmee ook kansen voor uitbreiding van groenblauwe dooradering en ontsnippering van natuur. De regel geldt voor alle bedrijven met percelen langs beken in beekdalen. De regel gaat in principe in 2035 in, waarbij onderzocht wordt of een ingroeimodel of versnelde invoer mogelijk is.

f. Mogelijke regel veranderend grondgebruik
Het doel van het pakket van voorgenomen regels is om, in samenhang met het Convenant Toekomstbestendige Gewasbescherming, ongewenste verandering van grondgebruik te voorkomen. Indien ongewenste verandering van grondgebruik onvoldoende wordt geborgd, bijvoorbeeld in de periode tot 2035, dan is er een tijdelijke regel te stellen.

Deze regels zijn nog in ontwikkeling en daarom zijn wijzigingen nog mogelijk.

Bovenstaande regels zien primair toe op plantaardige teelten en de grondgebonden veehouderijsystemen (primair melkveehouderij). Voor regels met betrekking tot stalemissies uit de intensieve veehouderijsectoren wordt vooralsnog aangesloten bij de doelsturingssystematiek, waarbij de normhoogte in 2027 bekend worden en daarmee ook inzichtelijk wordt wat de bijdrage is aan natuurherstel. Dit kan ook belangrijk zijn voor het aantonen van additionaliteit per gebied.

Het is onwenselijk dat er in de zones nieuwe bronnen van stikstofemissie komen vanuit stallen, zowel voor melkvee als voor de intensieve veehouderijsectoren. In het kader van de invoering van de rekenkundige ondergrens wordt gewerkt aan tijdelijke beheersmaatregelen, waaronder het voorkomen van groei van veehouderijen met diercategorieën die niet begrensd zijn met productierechten. Deze worden samen met de provincies uitgewerkt in concrete wettelijke voorschriften. Richting de uitwerking van de AMvB Zonering moet worden bezien of er aanvullend aanleiding is te besluiten

[2] Bron: Voor technische briefing Tweede Kamer geactualiseerde versie figuur 2 adviesrapport 'Doen wat moet én kan'. Ecologische Autoriteit (2024).

tot de invoering van een regel voor het in de toekomst voorkomen van nieuwe puntbronnen van ammoniakemissies in de zones.

Voorgenomen inwerkingtredingsdata
De regels en het ondersteunend pakket zijn gericht op extensivering van de landbouw ten behoeve van systeemherstel in de zones. De regels zijn aanvullend op het generieke pakket. Extensivering vraagt grote veranderingen van veel ondernemers in de zone. De regels zijn bedoeld om deze verandering te sturen. De komende maanden wordt per regel uitgewerkt wat de beoogde inwerkingtredingsdatum is, en of er daarbij een ingroeipad gaat gelden. De voorziene inwerkingtredingsdatum voor de verlaagde GVE-norm is in elk geval januari 2035.

Wanneer de regel gaat gelden en of sprake is van een ingroeipad, hangt onder andere af van of de regel een preventieve werking heeft of gericht is op het verlagen van drukfactoren. De regels gericht op het verlagen van de drukfactoren treden in werking januari 2035 (bijvoorbeeld de verlaagde GVE-norm) of op een tussentijds moment tussen 2029 en 2035. Tussentijdse inwerkingtreding kan wenselijk zijn voor het doelbereik of om ongewenste prikkels te voorkomen.

Uitmiddelingseffecten
Voor de werking van de regels in én buiten de zone is van belang dat met name de regels inzake grondgebondenheid en mestgebruik weliswaar zijn genormeerd op hectareniveau, maar op bedrijfsniveau gecontroleerd en gehandhaafd worden. Bedrijven met grond binnen en buiten de zone kunnen op bedrijfsniveau de normen binnen de zone en de minder strenge normen voor grondgebondenheid en mestgebruik buiten de zone 'middelen'. Uitmiddeling is tot op zekere hoogte niet te vermijden en neemt niet weg dat er een totale afname van het aantal stuks vee of mestgebruik plaatsvindt. De zoektocht wordt naar een optimum manier om doelmatig te sturen op extensivering in de zones en maximale bijdrage aan het systeemherstel. Om dit optimum te vinden kan gedacht worden aan het stellen van randvoorwaarden om een effectieve normstelling te creëren of het gericht inzetten van ondersteunend instrumentarium. Deze randvoorwaarden worden op dit moment verder uitgewerkt en getoetst op financiële én economische impact. Bij het uitwerken van deze regels staat het realiseren van doelbereik en lostrekken van vergunningverlening voorop, en wordt tegelijkertijd bezien hoe bij de vormgeving aansluiting gevonden kan worden bij beleid van provincies (bijvoorbeeld Gelders strokenbeleid), de werking van een zone uitlegbaar blijft en passend is binnen de financiële kaders. Onderdeel van deze uitwerking is ook de omgang met enclaves in Natura 2000-gebieden.

<u>Doelbereik maatregelen in de zone</u>
De regels in zones, systeemherstelmaatregelen en het ondersteunend pakket vormen het totale doelbereik. Het effect van deze maatregelen zal echter per gebied verschillen. Dit hangt samen met de hoeveelheid bedrijven in het gebied en de aard van hun bedrijfsvoering op dit moment. De zoneringsaanpak bevat drie maatregelen die te samen zullen zorgen voor een substantiële additionele ammoniakreductie in de zone: de introductie van de GVE/ha-norm van 1,5 en het daarmee samenhangende additionele beroep op de stoppers- en verplaatsersregelingen, het verlagen van de maximale stikstofgebruiksnorm tot 170kg/ha voor de aanwending van mest en het omzetten van landbouwgrond naar natuur, als onderdeel van de systeemherstelmaatregelen en het invullen van de restopgave NNN. In zoneringsgebieden waar de doelsoorten van het ANLb voorkomen of geschikt leefgebied kan worden gecreëerd, zal ook agrarisch natuurbeheer onderdeel kunnen zijn van het totale doelbereik. Naar verwachting zijn deze maatregelen voldoende om invulling te geven aan de ambitie uit de junibrief dat de zoneringsaanpak tot gemiddeld landelijk 20%-punt additionele emissiereductie leidt. Het effect van deze maatregelen verschilt per gebied. Dit is afhankelijk van het aantal en de aard van de aanwezige bedrijven en de huidige veedichtheid. Ten behoeve van de publicatie van de ontwerp-AMvB Zonering zijn onderzoeken uitgezet waarmee we inzicht krijgen in deze effecten. Hierbij zal ook gekeken worden naar de effecten op andere drukfactoren. Ten behoeve van eventuele provinciale omwisselbeslissingen en de publicatie van de ontwerp-AMvB zonering en zal per gebied het verwachte doelbereik inzichtelijk worden gemaakt. Ook worden hiervoor op dit moment gebiedscasussen en een plan-MER uitgevoerd en doet de WUR onderzoek naar de economische effecten. Desondanks zal deze inzet nog niet voor elk gebied genoeg zijn om additionaliteit aan te tonen. Provincies moeten voor dat deel van gebieden in hun additionaliteitsplan beschrijven wat voor maatregelen er aanvullend nog nodig zijn om additionaliteit aan te tonen.

5. Aanpak kwetsbare watergebieden
Voor kwetsbare watergebieden (geselecteerde beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden) worden vergelijkbare regels ontwikkeld als die voor aanpak in zones rondom Natura 2000-

gebieden. Zo wordt zoveel mogelijk voorkomen dat een lappendeken van verschillende regelgeving in Nederland ontstaat, ook gezien deze gebieden dikwijls overlappen.

In afstemming met provincies en waterschappen wordt de in de Kamerbrief van 26 juni aangegeven lijst met grondwaterbeschermingsgebieden en beekdalen aangescherpt. De verdiepende gesprekken over de selectie van deze gebieden vinden momenteel plaats. Op basis van aangeleverde onderbouwing vanuit de medeoverheden en de verdiepende gesprekken met het Rijk komen we tot een definitieve selectie. Deze selectie van grondwaterbeschermingsgebieden en beekdalen zal tegelijk met de selectie van de Natura 2000-gebieden worden gecommuniceerd om in 1 keer helderheid te bieden voor overheden, ondernemers en andere gebiedspartners.

Gegeven de gebiedsgerichte aard van de opgaven in beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden zal bij de uitwerking van regelgeving aandacht zijn voor het belang van afwegingsruimte voor medeoverheden, op een vergelijkbare manier zoals hierboven beschreven bij de zones rond Natura 2000-gebieden. Het Rijk hecht waarde aan een gebiedsgerichte invulling van maatregelen en zal hier, binnen kaders, ruimte aan geven. Het bepalen van het werkingsgebied van de regels zal in overleg met medeoverheden plaatsvinden. Invulling van de nutriëntenopgave voor de landbouw en bestaande budgettaire kaders zijn daarbij leidend.

De aanpak kwetsbare watergebieden richt zich vanuit de KRW op de aanpak van de waterkwaliteit, daarom worden regels vastgesteld die met name bijdragen aan de verbetering van grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Verbetering van de waterkwaliteit moet vooral worden gerealiseerd door maatregelen die bijdragen aan de vermindering van het gebruik van meststoffen op de percelen, waardoor er minder nutriënten naar het oppervlaktewater afspoelen en de uitspoeling naar het grondwater vermindert.

Op dit moment wordt bekeken in welke grondwaterbeschermingsgebieden aanvullende landbouwkundige maatregelen nodig zijn om onder de nitraatnorm van 50 mg/L nitraat in grondwater uit te komen. De maatregelen die hiervoor worden voorgesteld zijn de maximum totale stikstofgebruiksnorm van 170 kg stikstof per hectare per jaar en de verplichte rotatie op percelen eenmaal per drie jaar met een rustgewas. Een rustgewas kan worden gekozen uit de nog vast te stellen rustgewassenlijst. Deze maatregelen zijn in lijn met hetgeen wordt uitgewerkt voor de zones rondom Natura 2000-gebieden.
Daarnaast wordt via het Convenant Toekomstbestendige Gewasbescherming gewerkt aan verbetering van de waterkwaliteit door met een generiek pakket het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de grondwaterbeschermingsgebieden te beperken.

In de beekdalen is het van belang om de uitspoeling van nutriënten naar het oppervlaktewater te verminderen zodat er wordt voldaan aan de doelen van de Nitraatrichtlijn en de KRW waardoor eutrofiëring in beken wordt voorkomen en verminderd. Beekdalen, geclassificeerd als KRW R-type, worden meegenomen in de aanpak voor kwetsbare watergebieden wanneer de KRW-opgave voor nutriënten voor een aanzienlijk deel bij de landbouw ligt, rekening houdend met toekomstige ontwikkelingen. Beekdalen waarbij de opgave voor meer dan de helft door het buitenland of rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI’s) wordt bepaald verloopt de inzet in principe via andere trajecten waarin gewerkt wordt aan het verminderen van de nutriëntenbelasting vanuit het buitenland en RWZI's. Mocht in deze gebieden een aanzienlijke landbouwopgave voor nutriënten aanwezig zijn, wordt gekeken of, binnen het budgettaire kader, aanvullende inzet hierop wenselijk is. Evenals in de zones rondom Natura 2000-gebieden en de grondwaterbeschermingsgebieden, zal de maximale totale stikstofgebruiksnorm op percelen in een nader te bepalen werkingsgebied in de beekdalen worden verlaagd naar maximaal 170 kg stikstof per hectare per jaar. Daarbij geldt op deze percelen ook de verplichte rotatie van eenmaal per drie jaar. Tenslotte worden dierlijke mest vrije bufferstroken van vijf meter langs de beken gerealiseerd en wordt in het Convenant Toekomstbestendige Gewasbescherming gekeken naar mogelijke maatregelen op het gebied van gewasbescherming op deze stroken. Met deze maatregel moeten bestaande stroken tot vijf meter worden verbreed aan weerszijden van de betreffende beken.

De waterkwaliteit in de kwetsbare watergebieden hangt samen met waterkwantiteit en de bredere hydrologische werking van het watersysteem. Daarnaast is sprake van geografische samenhang tussen kwetsbare watergebieden en de natuurgebieden waarbij via zonering wordt gewerkt aan hydrologisch systeemherstel. Bij de uitwerking van regelgeving voor de kwetsbare watergebieden wordt ook verkend of aanvullende sturing op hydrologie wenselijk is.

Op dit moment wordt gewerkt om het doelbereik meer inzichtelijk te krijgen middels o.a. gebiedscasussen, en de plan-MER. Ook zal het effect van de maatregelen op de bedrijfsvoering van

biologische bedrijven worden onderzocht en wordt door de WUR breder gekeken naar de economische effecten van de aanpak.

Prioritaire gebieden en economische clusters
Rijk en medeoverheden zijn met prioriteit aan de slag met de uitvoering in de vijf prioritaire gebieden (Veluwe, Peel, Groene Hart, Hart van het Noorden en Noordwest-Overijssel) en twee economische clusters (Haven Rotterdam en Brainport) met de uitvoering. De maatregelen die passen binnen de voorgenomen zoneringsaanpak zijn hierbij een belangrijke bouwsteen om te komen tot stikstofreductie, natuurherstel en de doorontwikkeling van een toekomstbestendige landbouw.

De eerste middelen van de reeds beschikbare €600 mln voor de Peel en de Veluwe zullen nog dit jaar naar deze gebieden gaan waarmee de overheden kunnen starten met de uitvoering. Met de regio is op verzoek van uw Kamer ook het gesprek gevoerd om de kaders voor de besteding van de €600 mln. te verbeteren. Op basis van dat gesprek heb ik besloten dat de middelen ingezet kunnen worden in de vast te stellen zones en waar effectief ook daarbuiten. En dat de middelen ook besteed kunnen worden aan herstelmaatregelen. Voor de Veluwe is het kabinet samen met de interbestuurlijke partners voornemens om op korte termijn het uitvoeringsplan vast te stellen en een gezamenlijke uitvoeringsorganisatie te starten. Deze richt zich op een integrale aanpak voor de ondernemers in het gebied van de Aanpak Veluwe en borging van deze maatregelen in 2027 zodat vergunningverlening weer in zicht komt. Voor de ondernemers binnen de Aanpak Veluwe is recent één loket voor alle overheidslagen open gegaan. Voor de Peel is voor de zomer het gezamenlijke Uitvoeringsplan vastgesteld. Met de verbeterde kaders en de interbestuurlijke afspraken in de Aanpak Veluwe beschouw ik de moties Podt (Kamerstuk 28973, nr. 274) en Holman-Grinwis (Kamerstuk 36755, nr. 44) als afgedaan.

Naast de middelen voor de Veluwe en de Peel heeft het kabinet in de LVVN-begroting 2027 €500 miljoen gereserveerd voor de overige prioritaire gebieden en de twee economische clusters. Voor de Brainportregio, Hart van het Noorden en Groene Hart is €123 mln. per gebied beschikbaar, voor Noordwest-Overijssel is €81 mln. en voor Rotterdamse Haven is €50 mln. beschikbaar. Samen met de medeoverheden werken we voor deze gebieden aan de interbestuurlijke uitvoeringsprogramma's om deze rond de jaarwisseling te kunnen vaststellen. Hiermee zetten de overheden de eerste stap om ook in deze gebieden samen met ondernemers en andere gebiedspartners te werken aan de meerjarige en brede gebiedsaanpak en snel tot uitvoering te komen.

Wat betekent dit voor ondernemers?
De contouren van de aanpak staan, maar tegelijkertijd is nog niet alles duidelijk en is nadere uitwerking nodig. Zo wordt in januari de ontwerp-AMvB vastgesteld, waaronder een definitieve selectie van Natura 2000-gebieden waar zonering zal gelden. Ook schetst het pakket de richting van wat gevraagd wordt van ondernemers, maar dienen regels nader uitgewerkt te worden. Dit heeft prioriteit voor het kabinet, zodat ondernemers weten waar zij aan toe zijn en keuzes kunnen maken over hun toekomst. Het kabinet vindt het belangrijk nu al wel de richting en contouren te schetsen zodat ondernemers zich hierop kunnen gaan voorbereiden, eventueel met gebruik van zaakbegeleiding.

Voor ondernemers is als eerste stap van belang om inzicht te verkrijgen in in hoeverre de huidige bedrijfsvoering passend is bij het soort omschakeling dat de aangekondigde regels vragen. Als er inzicht is in de huidige situatie en duidelijk is wat er precies van boeren wordt gevraagd, is van belang dat ondernemers alle mogelijkheden kunnen overwegen voor hun bedrijf. Hierbij valt te denken aan het omschakelen naar extensievere bedrijfsvoering, omschakelen naar biologisch, een inzet op agrarisch natuurbeheer, inzet op lokale afzet via korte ketens, het verbreden van het bedrijf met een passende nevenactiviteit, verplaatsen van het bedrijf of stoppen. Op de website www.groeiennaarmorgen.nl staat meer informatie welke stappen ondernemers kunnen nemen om voor het eigen bedrijf meer duidelijkheid te krijgen over de toekomst.

Vervolgproces
In de komende maanden wordt de zoneringsaanpak zoals beschreven in voorliggend document omgezet in juridisch geborgde regels. Daarvoor zal een algemene maatregel van bestuur worden voorbereid en in procedure gebracht (AMvB zonering). Concreet stelt het Rijk instructieregels voor provincies om de zones aan te wijzen, met ruimte voor gebiedsgericht maatwerk voor precieze geografische begrenzing. Daarnaast zal het Rijk algemene regels stellen die in de zones gaan gelden, onder andere over grondgebondenheid en mestgebruik. De instructieregels zullen worden opgenomen in het Besluit kwaliteit leefomgeving en de algemene regels in het Besluit activiteiten leefomgeving onder de Omgevingswet. De Rijksregels voor zonering zullen enkel in werking treden wanneer een gebiedseigen plan niet conform de kaders tot stand komt. De voorbereiding van de AMvB

zal nauw worden afgestemd met de bestuurlijke partners, in het bijzonder de provincies, gezien hun gebiedsgerichte taken voor natuurbeheer. Onderdeel daarvan is het gebiedsgericht maatwerk zoals hierboven is beschreven.

Daarnaast worden op diverse momenten en manieren maatschappelijke organisaties en sectorpartijen betrokken. Ook worden bij de voorbereiding praktijkcasussen uitgevoerd.
Tegelijk met de juridische uitwerking worden onderzoeken en toetsen gedaan naar de bedrijfseconomische en milieueffecten van de zoneringsregels. Belangrijke zijn de agrarische bedrijfstoets, de regeldruktoets, de uitvoerbaarheidstoets, onderzoek naar de sociaaleconomische effecten en de plan-MER.

Het ontwerp van de AMvB wordt vervolgens ter internetconsultatie gelegd in januari 2027. Gelijktijdig wordt ook de plan-MER ter inzage gelegd. Iedereen heeft dan de mogelijkheid om daarover zienswijzen in te dienen. Vervolgens wordt het ontwerp voorgehangen bij de Tweede en Eerste Kamer en voor advies voorgelegd aan de Afdeling advisering van de Raad van State. Na verwerking daarvan volgt de vaststelling en publicatie van de AMvB. Publicatie van de vastgestelde regels is voorzien op 1 januari 2028.

De totstandkoming is dan ook een zorgvuldig proces met vele betrokkenen om te zorgen voor een breed gedragen zoneringsaanpak die werkt. In de start van dit proces worden de kaders hiervoor op Rijksniveau gesteld, maar de rol van provincies is cruciaal in de verdere doorvertaling. Zij hebben beste zicht op de staat van natuur en welke drukfactoren een rol spelen. Verschillende provincies hebben al grote stappen gezet met hun eigen provinciale aanpakken. Zoals in eerdere Kamerbrieven ook gesteld, hecht ik eraan om in overleg met de provinciale bestuurders hier een zo goed mogelijke aansluiting op te vinden. Daarnaast is het evident dat ook de rol van gemeenten en waterschappen van groot belang is om dit beleid ruimtelijk door te kunnen vertalen en tot uitvoering te brengen. De komende periode wordt er met medeoverheden en partners in gebieden ook verder gewerkt aan de gezamenlijke aanpak om de uitvoeringskracht te versterken. De uitvoeringsaanpak die de medeoverheden dit voorjaar hebben opgesteld, biedt hiervoor de basis.
Dit allen vraagt goede afstemming met de medeoverheden en ik zet mij hier dan ook actief voor in. Dat is van groot belang, ook gezien de impact en kansen voor de gebieden en de boeren. We kunnen dit alleen samen. Ook uw Kamer speelt daarin een belangrijke rol. Ik blijf dan ook graag in gesprek.